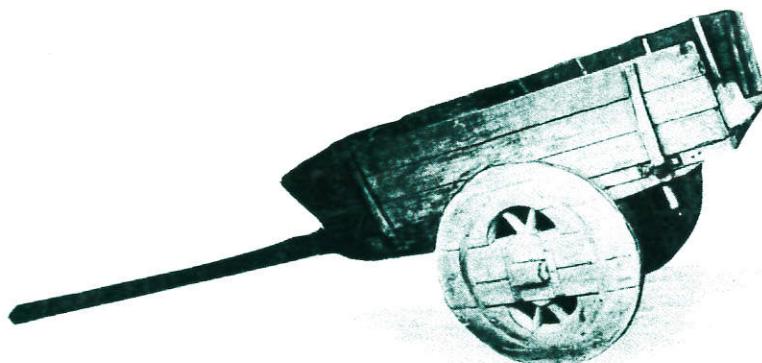

MUSEO ARQUEOLÓXICO PROVINCIAL

BOLETIN AVRIENSE

HOMENAXE A XAQUÍN LORENZO FERNÁNDEZ

Anos XX-XXI

Ourense, 1990-91

Tomo XX-XXI

ACHADO DUNHA CONTEIRA NO CASTRO DE VILADONGA (LUGO)

Felipe Arias Vilas

A campaña de excavacións realizada no xacemento castrexo e galaico-romano de Viladonga en 1990, que continuaba a serie de traballos da segunda fase (considerando a primeira a de Chamoso Lamas nos anos setenta¹, viña xustificada polo feito de estar prevista a ampliación do actual edificio do Museo Monográfico, na última terraza ou plataforma do Castro polo seu lado S. E. (fig. 1). Tratándose pois dunha excavación case "de oficio", o obxectivo primordial era comprobar a existencia ou non de estruturas habitacionais nesta parte do xacemento (do cal, en principio, non se tiña noticias), co fin de que, se as había, estudiar a posibilidade de integralas no novo edificio, e se non existían, acometer o proxecto e a obra con total libertade de acción neste sentido.

A excavación dispúxose en área seguindo a cuadrícula establecida para todo o xacemento en cadros teóricos de 5 x 5 m., pero deixando testigos de 1 m. de ancho entre eles.

Excavada praticamente toda a superficie a ocupar pola devandita ampliación do edificio (uns 240 metros cadrados en total), o resultado foi a comprobación da ausencia de estructuras habitacionais, e a documentación de dous camiños de pequenos coios e laxes, a distinta altura e sensiblemente paralelos entre si, e que, procedentes da ladeira S. do monte de-

¹ Véxase como bibliografía de conxunto sobre Viladonga, M. CHAMOSO LAMAS: "Las excavaciones del Castro de Viladonga y la problemática que plantean sus resultados", *Actas del Coloquio sobre el Bimilenario de Lugo*, Lugo 1977, p. 41-46; F. ARIAS VILAS: *Castro de Viladonga. Campaña de 1983* (Arqueología. Memorias 2), Santiago de Compostela 1985; F. ARIAS VILAS et alii: *Museo del Castro de Viladonga*, Madrid 1990. Tódalas referencias bibliográficas sobre este xacemento e os seus materiais, en *Croa. Boletín da Asociación de Amigos do Museo de Viladonga*, 1, 1991, p. 6 s.

A campaña de 1990 foi subvencionada pola Dirección Xeral do Patrimonio Histórico e Documental da Consellería de Cultura e Xuventude da Xunta de Galicia.

bían de dar acceso a este lado do Castro (fig. 2). Un destes camiños, o más inferior (aproximadamente a 2,40 m. de fondura), correspondería á época de ocupación más caracterizada do Castro (s. III - IV d. C.), e estaba selado por unha serie de estratos de recheo, dos cales os 3 superiores evidenciaban labor antropóxena de achairado e entullo en épocas moi diversas, mentres os 2 inferiores (ou 3 segundo as zonas) corresponden a aquel momento galaico-romano.

Os achados desta campaña foron moi escasos: anacos erráticos e fragmentarios de téguas e ímbrices, algúns cachos de cerámica común más ou menos atípica, e pouco más, todo, en xeral, nos tres niveis superiores e procedentes dos labores de recheo das excavacións dos anos setenta e das primeiras obras do edificio do Museo (1975-1976).

Pero no cadro denominado 22-U/4, case no extremo S. da área excavada (vid. fig. 2), apareceu unha peza de bronce moi singular da que aquí se quere dar noticia.

O achado produciuse (en data 6-XI-1990), a 2,10 de fondura, nun nivel (o IV) da terra de cor parda-ocre, con pedriña e pedrugullo miúdo, que estaba xusto por riba do camiño encoiado inferior, a 1,10 m. de distancia do corte S e 0,90 m. do corte Oeste (Fig. 2 e 3). Este camiño estaba aquí ben conservado e sen remover, beireado de pedras algo más grandes pola marxe oeste e apoiado no penedo natural de pizarra. Neste nivel e nesta parte, a ausencia doutros achados foi total, e só nas capas superiores (por riba incluso do camiño superior), recolléronse pequenos anacos de barro de téguia e carbonciños soltos, pertencentes ós recheos más recentes deantes citados.

O contexto, pois, limitábase á súa relación co camiño inferior, como dixemos, presumiblemente de época galaico-romana, sen poder afinar máis de xeito determinante, pois incluso os achados producidos neste nivel noutros cadros (cerámica común de tradición castrexa e común romana), tampouco permiten unha maior definición cronolóxica.

A peza (siglada logo como 90-330) (vid. figs. 4 e 5), é unha conteira de vaíña de puñal (ou espada corta), de bronce, nun estado de conservación más que aceptable. As súas dimensións máximas son: 49 mm. de ancho, 47 mm. de alto e 8 mm. de grosor. Consta, na parte superior, dun corpo de forma case rectangular, onde conserva centrados e perfectamente visibles 2 furados que atravesan toda a peza, cunha separación entre eles de 14 mm., e de 2,2 mm. de diámetro; encaixado nun deles conserva un cravío ou remache, tamén de bronce e de cabeza semiesférica achatada. A devandita parte superior é oca polo interior, cunha abertura de 5 mm. de ancho máximo, de forma sensiblemente triangular e de sección ovalada longa. Na parte inferior presenta dúas profundas escotaduras ultrasemicirculares ou en forma de ferradura, que enlazan coa base; desta saen

dous corpos cilíndricos paralelos e colocados en sentido transversal, de 20 mm. de lonxitude e 6,5 mm. de diámetro, sobresaíndo do resto da peza 6,5 mm. O peso total é de 64,520 gr.

A teor dos datos coñecidos, trátase dun remate ou conteira metálica dunha vaíña (que posiblemente era de madeira, coiro ou outro material perecedero), para conter un puñal ou incluso espada corta. Esta peza tiña por obxecto protexer a punta da arma en cuestión ó tempo que servía para "decorar" dalgúnha maneira esta parte do armamento².

A conteira de Viladonga corresponde a un tipo moi característico xa documentado noutros xacementos castrexos galegos como a Cidade de Caneiro (en Fozara, Ponteareas, provincia de Pontevedra) e no Castro de Borneiro (Cabana, A Coruña). No primeiro sitio³, apareceu en 1978 unha conteira de dimensións e proporcións similares á de Viladonga, ó parecer xunto con materiais datables en torno o s. III a.C. se ben se citan como posibles semellanzas outras pezas da Meseta Norte publicadas por Schüle⁴, non se chega a concretar tal paralelismo na nota correspondente. A peza de Fozara ten un rasgo en forma de S nunha das súas caras (fig. 6).

En Borneiro⁵, teñen aparecido dúas pezas deste tipo, unha completa e bastante ben conservada e outra fragmentada e sen a parte inferior (fig. 7). A primeira ten o corpo rectangular máis alongado e é de maior gran-
dor e peso cá de Viladonga, mentres a segunda, tamén con dous furados cerca do extremo superior, é bastante máis pequena. Tamén aduce A. Romero⁶ os paralelos de Galicia e da Meseta, aquí cunha datación que se sitúa entre o s. IV e III a. C.

Aínda cadrando conformes co paralelismo entre as pezas aparecidas en Galicia (polo menos catro, coa de Viladonga), non semella estar tan

² Vid. con referencia útil para as partes deste tipo de arma, B. DE GRIÑÓ: *Los puñales de tipo Miraveche-Monte Bernorio. Un arma de la II Edad del Hierro en la Cuenca del Duero*, Oxford 1989 (BAR Series, 504), en especial p. 8.

³ Cfr. J. M. HIDALGO CUÑARRO e F. J. COSTAS GOBERNA: "Importantes hallazgos en el Castro 'A Cidade' de Caneiro (Fozara, Ponteareas)", *El Museo de Pontevedra*, XXXII, 1978, p. 61 ss., e tamén ID. ID: "El Castro 'A Cidade' de Caneiro, Fozara (Ponteareas)", *EMP*, XXXIII, 1979, p. 151 ss.

⁴ HIDALGO, cit. nota 3, en referencia a W. SCHÜLE: *Die Meseta-Kulturen der Iberischen Halbinsel*, Berlín 1969.

⁵ Vid. A. ROMERO MASIÁ: *Castro de Borneiro. Campañas 1983-84* (Arqueoloxías. Memorias 7), Santiago de Compostela 1987, en especial p. 15 e 56 s. e figs. 15 e 16.

⁶ Cit. p. 56. Romero cita na p. 8 (fig. 46E) un fragmento dun remate cilíndrico doutra posible conteira, pero o tamaño e disposición da unión ó corpo da peza non permite definir máis o seu carácter e mesmo a súa identificación como tal.

clara, en cambio, a relación e semellanza coas pezas da Meseta publicadas por Schüle⁷ e tamén por Griñó⁸.

As conteiras dos puñais meseteños (chamados tipo Miraveche-Monte Bernorio) son, en xeral, moito más grandes e de desenrolo máis complexo, sendo as más características as de discos (en número de catro ou un só, tipos I e II e Griñó, de Las Cogotas —Ávila— ou Los Hoyos —Valladolid— (fig. 8). A relación destas conteiras coas galegas só podería establecerse precisamente prescindindo dos discos, a non ser que consideráramos os dous remates cilíndricos transversais como un "recordo" ou remedio final daquela complexa decoración. Isto é, as pezas do Noroeste serían así unha última fase da evolución (?) daquelas conteiras dos s. IV-III da Meseta, cun modelo xa enormemente simplificado e de turpado.

En cambio, tamén nalgún exemplar de Las Cogotas e noutro de La Osera (Ávila), Schüle⁹ documenta (fig. 9) un tipo de conteira, pequeno e con sinxelos remates revirados cara arriba na punta, que, en certo sentido, si podería considerarse orixe simplificado das conteiras galegas, que supoñerían, deste xeito, xustamente o estadio máis complexo e evolucionado daqueles modelos da Meseta.

Así pois, non é fácil establecer a relación directa destes remates de vaíña galegos cos meseteños, e prescindindo de posibles pero insuficientemente documentadas filiations, parece claro que as pezas do Noroeste teñen unha singularidade moi marcada, cuns rasgos comúns entre elas que as distinguen, precisamente e no seu conxunto, doutras pezas foráneas.

E se ós exemplares de Fozara e Borneiro lles acae ben, polo contexto arqueolóxico acompañante, a cronoxía prerromana (en torno ó s. III a.C.), en Viladonga, aínda considerando que apareceu sen material ningún asociado, todo o contexto do xacemento levaría esta peza a un momento máis tardío, xa en plena romanización, a non ser que se tratase dun obxecto aillado, perdido ou residual (xa coñecidos en Viladonga - vid. nota 1), asociados a materiais claramente tardorromanos.

En todo caso, a presencia deste elemento é un dato máis a considerar á hora de coñecer e definir o armamento do mundo castrexo, no amplio sentido cronolóxico que se lle ven dando a este concepto. Asimesmo, non debe de ser casual que no Castro de Viladonga se documente a existencia,

⁷ *Op. cit.* en nota 4.

⁸ B. DE GRIÑÓ FRONTERA: "Los puñales del tipo Monte Bernorio-Miraveche", *Zephyrus*, XXXIX-XL, 1986-87, p. 297 ss, e GRIÑÓ, *Los puñales...*, cit en nota 2.

⁹ En *Die Meseta-Kulturen...*, cit., vid. figs. 116 e 131.

(restamente igual a moas outras dous xacementos.)
relativamente abundante, de empuñaduras de puñais de antenas, de bronce, de diversos tamaños de varias follas de ferro non moi longas e con nervio central e, agora, deste remate de vaíña.

Conscientes da precariedade dalgúns datos e da só presunta sincronía e sintonía das diversas partes, no Museo do xacemento exponse, coa explicación debida, un conxunto de empuñadura, folla e conteira que aquí se reproduce (fig. 10), e que permite reconstruir este elemento armamentístico da cultura castrexa¹⁰.

Novos achados contextualizados poderán, sen dúbida, confirmar ou non a datación, filiación e carácter destas conteiras castrexas, sobre as que aquí simplemente se intentou "repensar" sobre a súa aparición en Galicia a propósito deste novo achado de Viladonga.

Marzo 1991

---

¹⁰ Os debuxos desta "recomposición", así coma os que ilustran este artigo, agás os reproducidos doutros autores, foron feitos por Manuel Díaz Díaz, a quen agradecemos a súa colaboración.

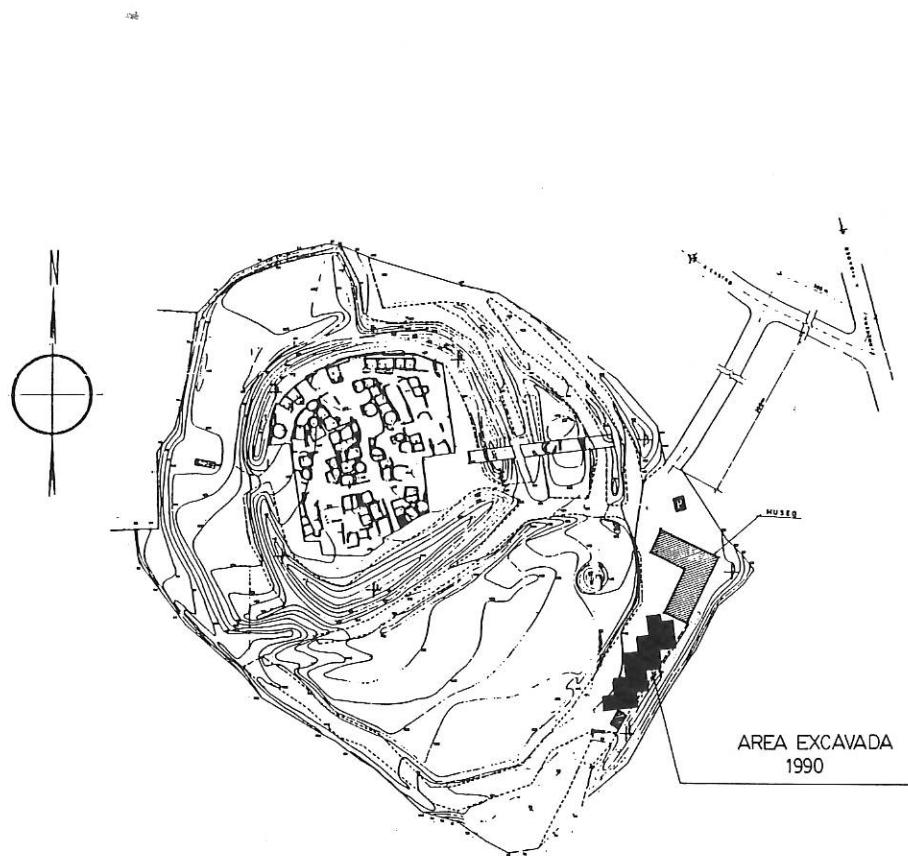

Figura 1

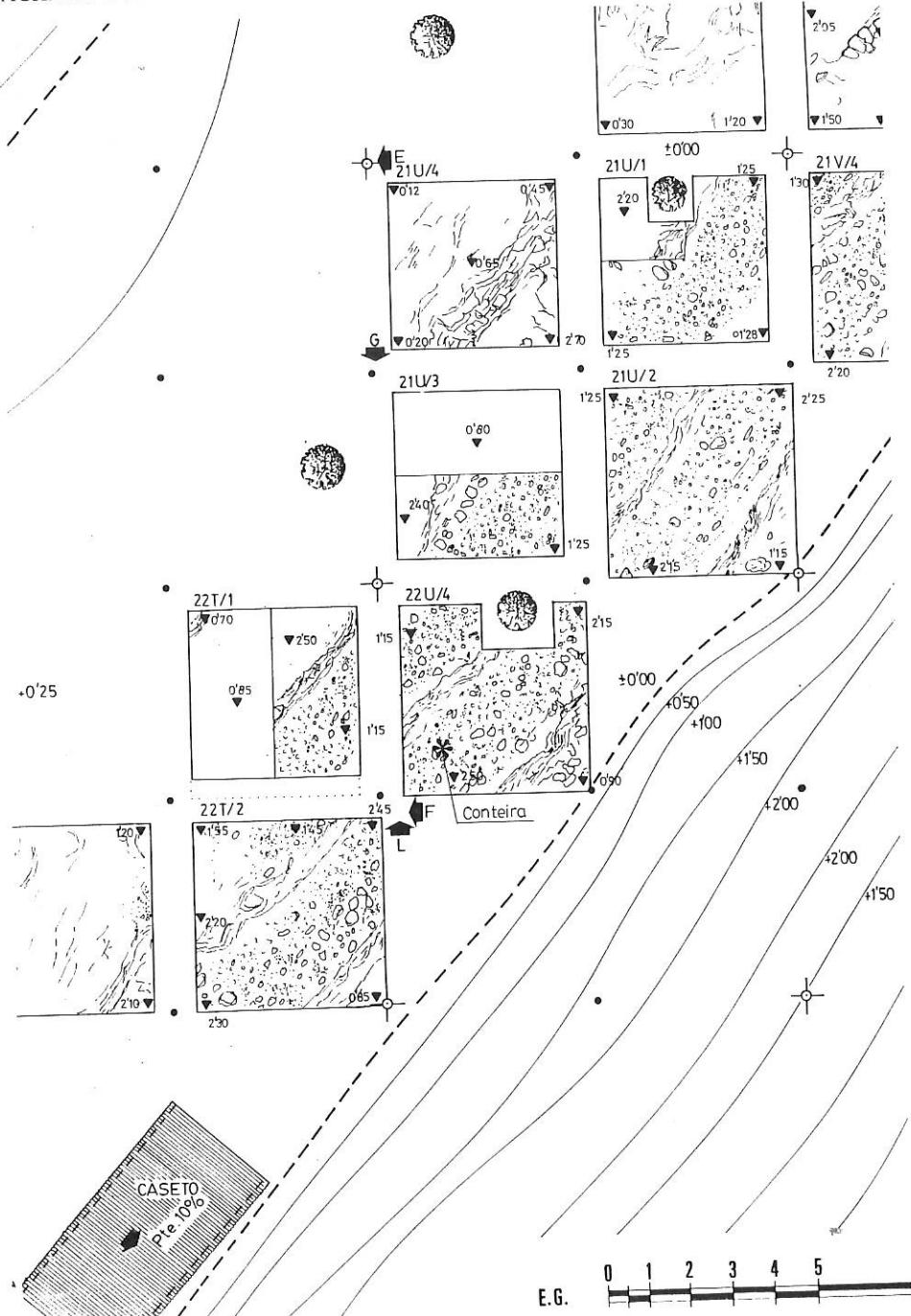

Figura 2

Corte E-F, lado OESTE Escala, 1:20

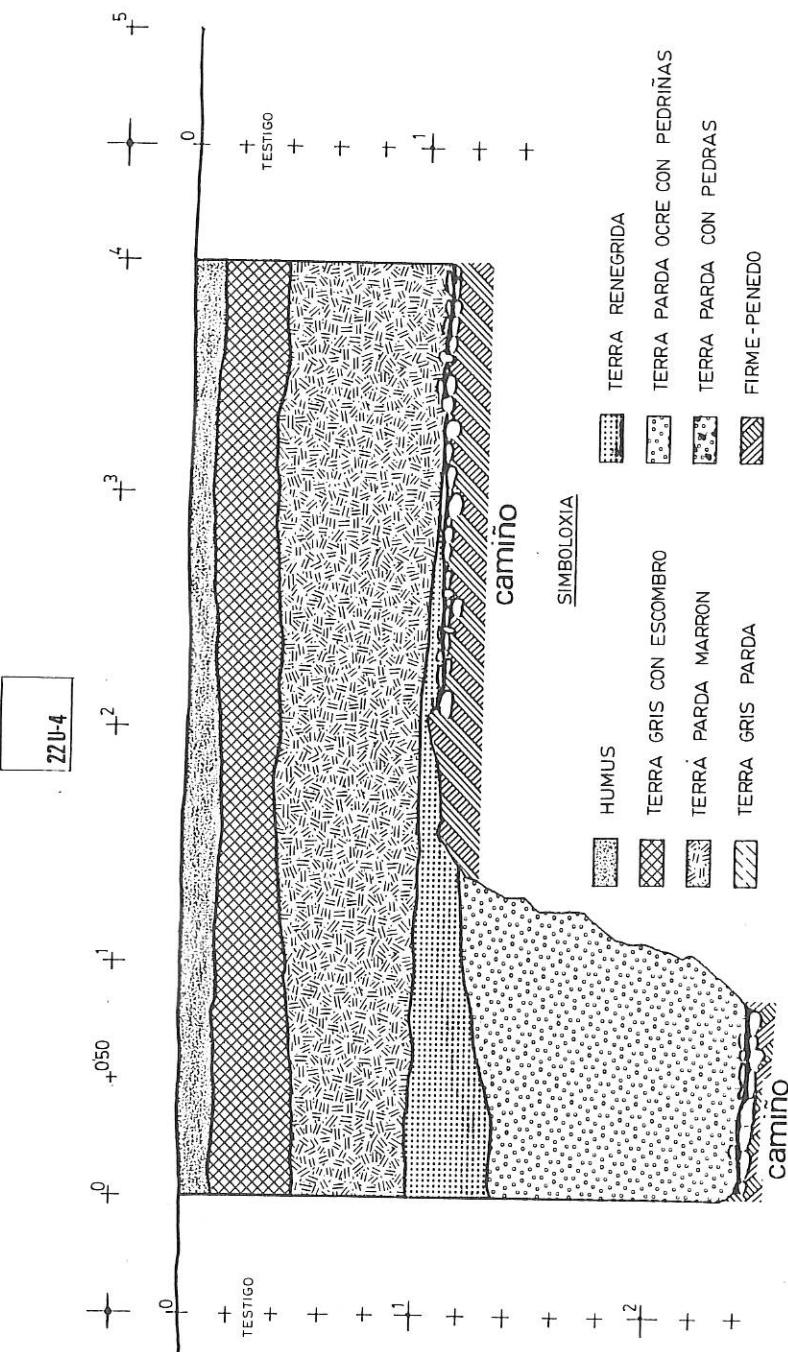

Figura 3

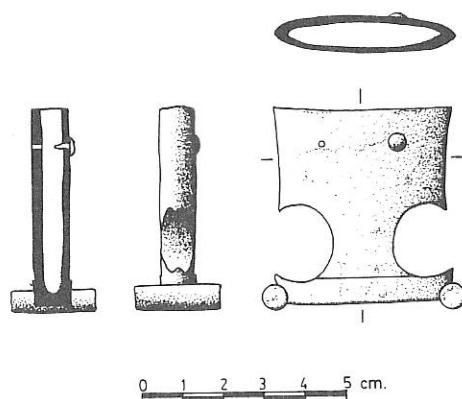

Figura 4

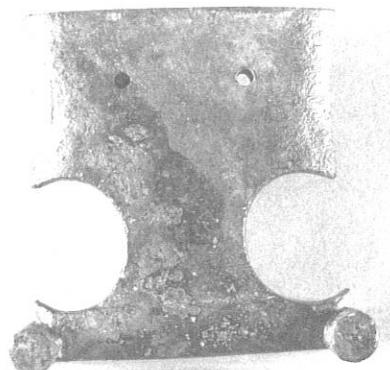

Figura 5

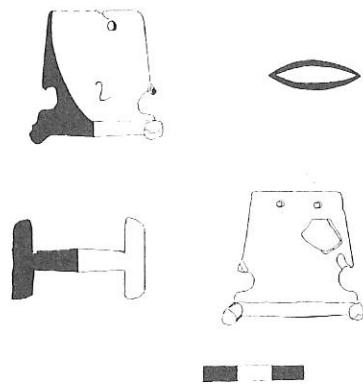

Figura 6

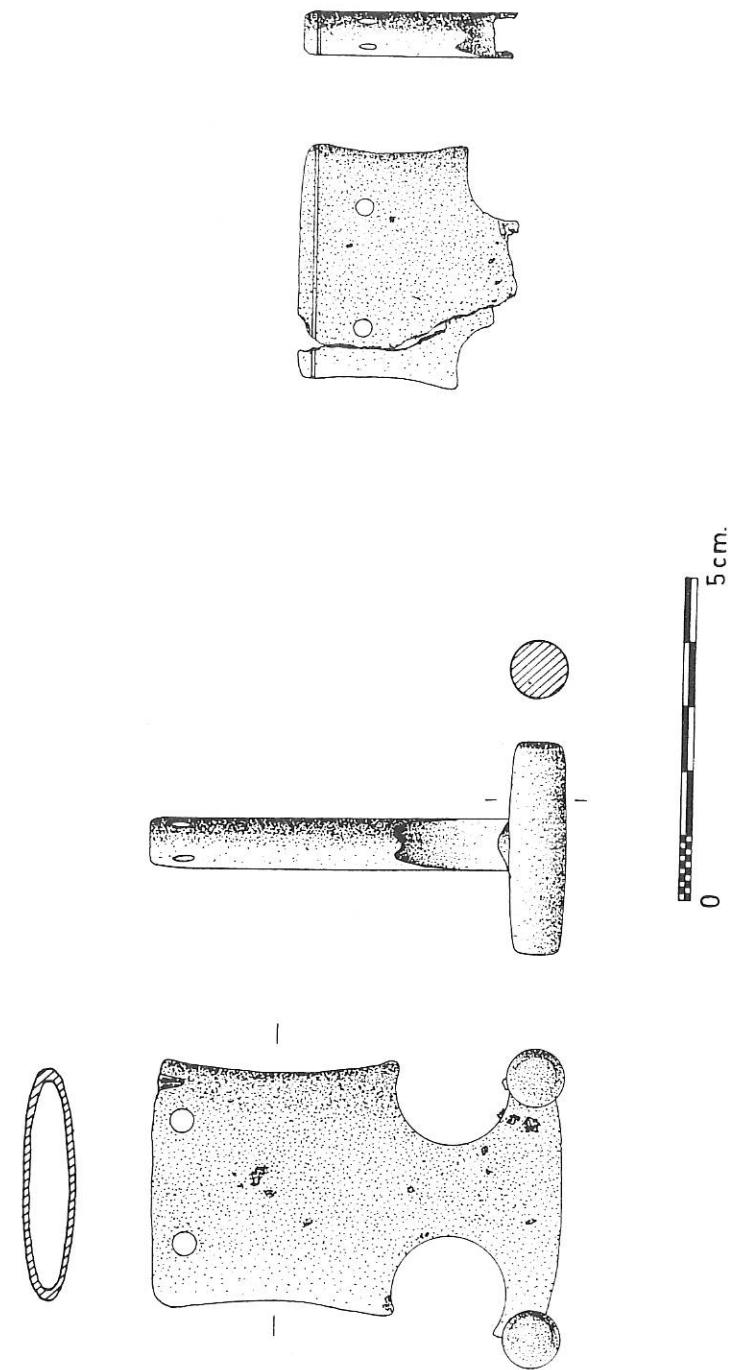

Figura 7

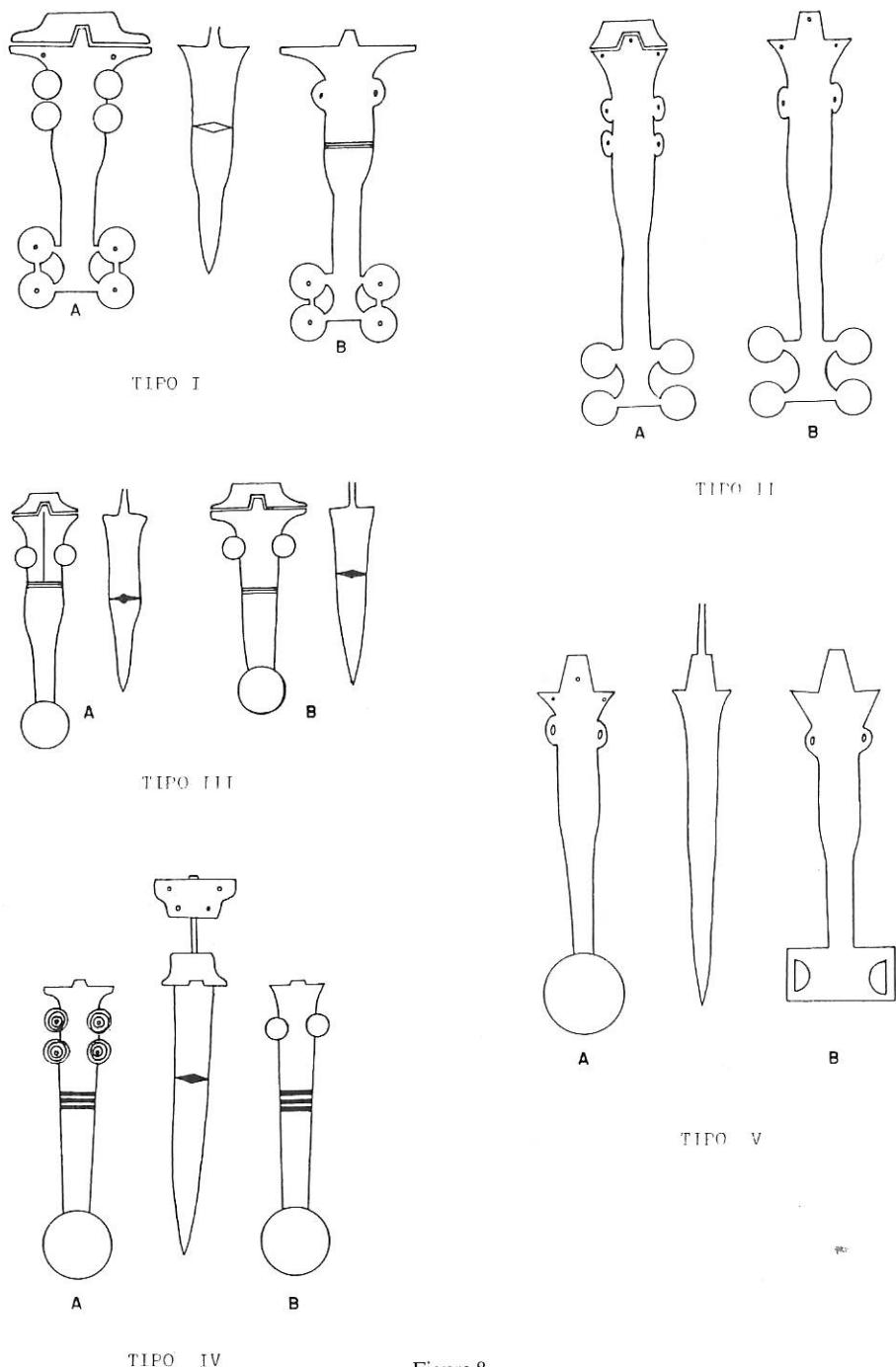

Figura 8

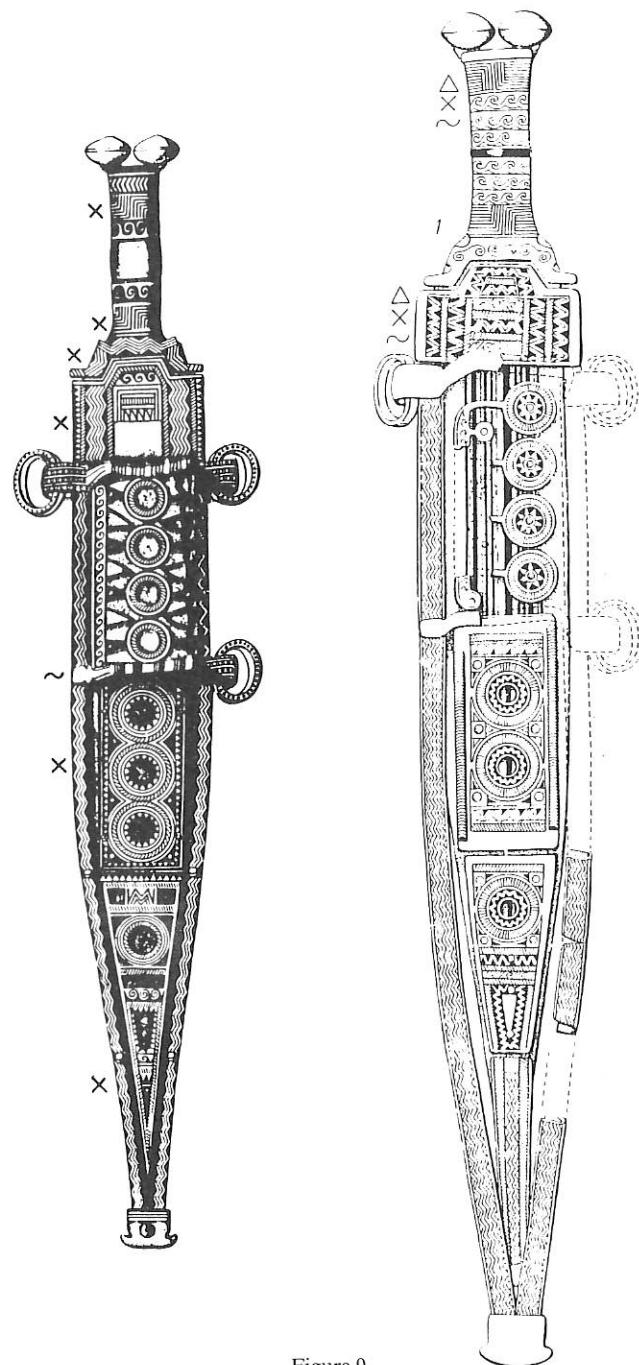

Figura 9

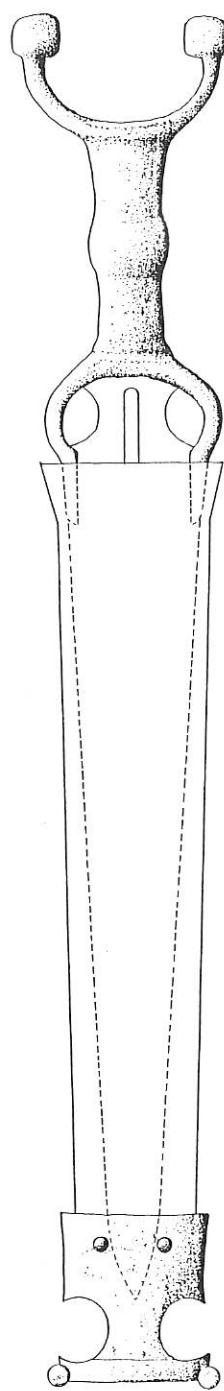

Figura 10